

Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Gaziosmanpaşa University Faculty of Theology
7/2 (Aralık | December 2019)

Adil Bir Dünya Ümidi-Martha Nussbaum'un Ahlak Siyaset ve Din Felsefesine Giriş Cafer Sadık Yaran

(İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019)

*Review of a Fair World Hope-Introduction to Moral Politics and
Philosophy of Religion by Martha Nussbaum by Cafer Sadık Yaran
(Istanbul: Rağbet Publishing, 2019)*

Değerlendiren | Reviewed by
Yasemin ÖNER

Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Felsefesi Ana Bilim Dalı
PhD Student, Ondokuz Mayıs University, Graduate School of Social Sciences,
Department of Philosophy of Religion
Samsun | Turkey
yaseminoner@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7247-0093

Atıf | Cite as

Öner, Yasemin. "Adil Bir Dünya Ümidi-Martha Nussbaum'un Ahlak Siyaset ve Din Felsefesine Giriş, yazar Cafer Sadık Yaran (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019) [Review of a Fair World Hope-Introduction to Moral Politics and Philosophy of Religion by Martha Nussbaum by Cafer Sadık Yaran (Istanbul: Rağbet Publishing, 2019)]".
guifd 7/2 (Aralık 2019): 243-247

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Theology. Tokat, 60010
Turkey.
<https://dergipark.org.tr/guifd>

Felsefenin kendisine problem edindiği varlık meselesinden sonra, ahlak ve siyaseti sorgulayan düşünürler “adalet” kavramını ele almışlardır. Yüzyıllardır inceleme ve sorgulama konusu olan adalet kavramı, aynı zamanda bir özlemi de barındırmaktadır. Adalet insanlarda aranan bir erdem olmanın yanında, toplumda gerçekleştirilmesi gerektiğine inanılan bir sorumluluktur. Bundan ötürü adalet erdemi ve adil bir dünya ideali, tarih boyunca filozofların ahlak ve siyaset felsefelerinin başat konularından biri olmuştur.

Adil bir dünya lehine oluşturulabilecek siyasi değişikliklerle ilgilenen insanların, felsefeyi soyut ve uzak bir disiplin olarak görmemeleri gerekir. Şüphesiz adaletin eksikliği dünyanın çeşitli yerlerinde somut deneyimler olarak kendisini yansıtmaktadır. Haksızlık, mutsuzluk, acı, doğal olmayan ölümler gibi yaşam tecrübeleri, gözümüzün önünde gerçekleşmekte ya da kitle iletişim araçları yoluyla yakınımıza gelmiş durumdadır. Üstelik bizzat kendimizin de bir gün adaletsizliklere maruz kalmayacağımızın garantisi yoktur. O halde bu üstün değer, insanlığımızı iyileştirmek adına geri durmamamız gereken özel bir çabayı her zaman hak etmektedir.

Haksızlık, zulüm vb. kötülükleri, bunlara maruz kalan insanların savmasını beklemek de adil bir tavır değildir. Zaten gücü sömürülen, imkanları kısıtlanan ve yaşamı daraltılan insanların adil şartlara kendi kendilerine ulaşmalarını beklemek yeterince insani bir tavır olmasa gerektir. Nitekim söz konusu problemlerle ilgili çaba sarf etmek için bunlara tanık olmak ve fark etmek yeterli değil midir? Başka insanların yaşadığı sorunlar olması, çözüm arayışına girmemize niçin engel olsun?

Aynı geminin yolcuları olduğumuzu düşünmek, insanlık kavramının her türlü başkılığa rağmen en temel ortak noktamız olduğu bilincini taşımak önemlidir. Burada işaret etmek istediğimiz şey, evrensel değerlere duyulan ihtiyacıdır. Evrensel değerler konusu, bu yazıda tanıtmak ve değerlendirmek istediğimiz eserin ısrarla savunduğu bir gerekliliktir.

Cafer Sadık Yaran, *Adaletin Sınırları: Engellilik, Milliyet, Tür Üyeliği, Cinsellik ve Sosyal Adalet, Şiirsel Adalet: Edebi Hayalgücü ve Kamusal Yaşam* gibi kitaplarıyla adaleti felsefesinin merkezi konusu yapmış, daha adil bir dünya ümidiyle çaba sarf eden felsefecilerden Martha Nussbaum’u ve çalışmalarını genel hatlarıyla okuyucuya tanıtmayı amaçlamıştır.

Adil Bir Dünya Ümidi isimli eser 2019 yılı Mart ayında Rağbet Yayınları’ndan çıkmıştır. Cafer Sadık Yaran, Nussbaum’un ahlak, din ve siyaset felsefesine giriş niteliğindeki bu çalışmayı Türk okuyucularla buluşturmayı hedeflemiştir. Kitap önsöz ve girişten sonra üç ana bölüm ve alt başlıklarla düzenlenmiştir. Ahlak felsefesini temsil eden birinci bölüm, değerlerin evrenselliği, erdem etiği ve kadın hakları konularında; metaetik açılarından temel değerlerin evrenselli-

ğini, normatif etik açısından erdem etiğinin üstünlüğünü, uygulamalı etik açısından da kadın hakları ve eğitimini işlemektedir. Bu bölümde ahlaki değerleri göreceleştirerek altını oyan ve etkinlik gücünü buharlaştıran rölativizmi eleştirmektedir. Eşitlik, adalet, yaşam hakkı gibi temel değerlerin evrenselliğini savunarak, bunların daha iyi ve adil bir yaşamın ön şartı olduğu ileri sürülmektedir. Her ne kadar rölativizmin görgü kuralları gibi konularda geçerliliği ve insanı ötekinin farklı değer yargılarına dayalı eylemleri karşısında ilgisiz; dolayısıyla da kısmen hoşgörülü kılması gibi lehine söylenebilecek şeyleri olsa da, zayıf yanlarının daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Nussbaum'un, günümüzdeki yaygın anlayışın tersine, temel insani değerlerin göreceli olmayıp, evrenselliğine olan inancı üzerinde durulmaktadır. Yaran'a göre evrenselcilik, aşırılaşmış baskıcılığa varması gibi riskler taşısa da, temel insan hakları ve hürriyetleri gibi hukukun ve ahlakın ortak konularında çok daha faydalı bir yaklaşımdır. Batı etiğinin üç geleneksel büyük kuramı olan erdem etiği, faydacı etik ve ödev etiği arasında erdem etiğini tercih eden Nussbaum'un yaklaşımı, Yaran'ın ahlak üzerine yazmaya başladığı iki binli yılların başından beri izlediği yola oldukça denk düşmektedir.

Siyaset felsefesini temsil eden ikinci bölümde yapabilirlikler yaklaşımı, acil toplumsal sorunlar, adaletin sınırları gibi konulara değinilmektedir. Yazar bu bölümde, Nussbaum'un sosyal adalet temelli siyasal bir liberalizmi benimseydiğine dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi ülkelerin refah düzeyi ve yaşam kalitesini ölçen klasik ekonomik yaklaşımlar "gayri safi yurt içi hasıla" denilen verileri ve ekonomik büyüme rakamlarını baz almaktadır. Oysa bu modelin ölçütü insan onuru ve saygın bir yaşam için ham ve kabadır. Yaran; yoksulluk, sosyal adaletsizlik, yetersiz sağlık ve eğitim imkanları gibi insani sorunlar için yeni bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu düşünen Nussbaum'un *yapabilirlikler yaklaşımı* adıyla geliştirdiği düşüncelerini açıklığa kavuşturmak istemiştir. Buna göre yaklaşımın temel amacı, toplumsal adaleti sağlamaya yönelik kuram oluşturmak; temel sorusu da *her bir birey ne yapabileceği ve ne olabileceği* üzerinedir. Bir ülkenin gerçek zenginliğinin halkı olduğunu vurgulayarak insanların uzun, sağlıklı ve yaratıcı hayatlar sürmesini mümkün kılacak koşulların yaratılması, kalkınmanın asıl amacı olarak hatırlatılmaktadır. Yazar Nussbaum'un yapabilirlikler yaklaşımının tarihi ve felsefi kaynakları olarak Sokrates, Aristo, Kant, John Stuart Mill, Adam Smith, Karl Marx, Tagore ve John Rawls'ı zikretmektedir. Bunun yanında Nussbaum'un beslendiği kaynakların eksik ya da çağa yeniden uyarlanması gereken yönlerini eleştirmekten kaçınmadığını da eklemektedir. Nussbaum'un yaklaşımının on merkezî yapabilirlik üzerine kurulduğunu tespit eden yazar, bunları kısaca açıklamaktadır. Ancak bu çalışma, ilgili okuyucular için Nussbaum'un eserlerine işaret niteliğinde olduğunu

da eklemeliyiz. Kitap, Nussbaum'un acil toplumsal sorunlar olarak yoksulluk, kadın hakları ve eğitimi ile hayvan sorunlarını öncelediğini göstermektedir. Nussbaum'un siyaset felsefesinde bazen "insani gelişmişlik modeli" şeklinde kullanılan isim yerine "yapabilirlikler yaklaşımı" kavramını tercih etmesi, büyük ölçüde hayvan haklarını da içeren değerleri kapsama istegindedir.

Üçüncü bölümde Nussbaum'un din felsefesi ekseninde dinsel çoğulculuk, dinsel tahammülsüzlükleri aşma ve korku siyasetinin üstesinden gelmenin imkânı incelenmektedir. Yazar, Nussbaum'un liberal ve reformcu Yahudiliğe bağlı bir teist olduğunu hatırlattıktan sonra, birey ve toplum için dinin önemini vurgulamaktadır. Nussbaum'un kendilerini akıllı görüp inananları küçümseyen ateistler ve onlara yakın entellektüellere karşı çıktığını kaydetmektedir. Çok çeşitli dinlerin dünyada bir arada yaşamasının, eşit saygıdan geçtiğini anladığımız ifadelerinden Nussbaum'un önerdiği yaklaşımın dinsel çoğulculuk olduğunu görmekteyiz. Ayrıca bu durumun, metafizik veya teolojik bir çoğulculuk değil, politik bir çoğulculuk olması gerektiğini düşünen Yaran'ın diğer eserleriyle uyumlu bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Nitekim onun dinlerin değerine ve insanlar için önemine işaret eden pek çok çalışması da bunu desteklemektedir. Bu konularda Yaran'ın *Ahlaki Erdemler; Bilgelik Peşinde: Din Felsefesi Yazıları; İslam ve Öteki* gibi eserlerine bakılmasında yarar vardır.

Yazarın Nussbaum'u dikkatlere sunmak istemesinde; bu felsefecinin dinsel hak ve özgürlükler konusunda söz ve söylemiyle, öz ve eylemi arasında bir zıtlık, bir çifte standart görmemesi ve objektif bakışını koruyabilen biri olduğu kanaati etkili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Nussbaum'un, Hristiyanlıktan Yahudiliğe geçmiş olmakla birlikte, Müslümanların başörtüsü takma, minare yapma gibi çeşitli haklarını savunduğunu; fakat çifte standartlı davranan Fransa, İsviçre, Hindistan gibi ülkeler tarafından şiddetle eleştirildiğini ifade etmektedir.

Nussbaum, John Rawls'un *Siyasal Liberalizm* boyutuyla tartışmaya açtığı dinsel saygı, hakkaniyet ve politik anlamda çoğulculukla ilgili fikirlerini de incelemiştir. Rawls'ı onaylamakla kalmamış olan Nussbaum, dinsel tahammülsüzlükleri aşmakla ilgili bir çalışma da yapmıştır. Bu konuda, *Yeni Dinsel Tahammülsüzlük: Kaygılı Bir Çağda Korku Siyasetinin Üstesinden Gelmek* adlı eserine müracaat edilebilir. Yazarın Nussbaum'dan aktardığı şu görüşler kayda değerdir: "Hedeflerimiz adalet ve anlayış olmalıdır, ayrıca, karşılıklı saygı ve hoşgörü fikirlerinin yalnızca Batı'ya özgü fikirler olduğu gibi hatalı bir düşünceye kapılırsak en baştan itibaren tüm söylediklerimiz boşa çıkar. Belki de, bu fikirlerin en etkili mimarlarından bazılarının dindar Müslümanlar olduğundan kesinlikle emin olmak özellikle önem taşır." (s. 144-166)

Yazarın, okuyucuya Nussbaum'un felsefesini tanıtmaya niteliğindeki bu ese-

rinin, araştırmacılara Türkçe bir kaynak olması yönüyle de faydalı olacağı kanaatindeyiz. Nitekim Nussbaum ile doğrudan ya da dolaylı ilgilenebilecek araştırmacılar için daha önce çevrilmiş yalnız iki kitap bulunmaktadır. Bu çalışmayla birlikte özellikle sosyoloji ve din felsefesi alanında çalışacaklar için, Nussbaum'un görüşlerini inceleme noktasında dikkate değer yeni bir imkân oluşmuştur. Yaran'ın da belirttiği çeşitli nedenlerden ötürü kitabın hacmi çok geniş olmamakla beraber, aslında yeni araştırmalara ilham olması açasından alana işaret niteliğinde önemli bir katkıdır. Adaletsizlik ve zulmün insanın özünde ve doğasında bulunmadığını, kötülüğün arzî ve ilintisel olduğunu düşünen Yaran'a göre herkes adil bir dünya umudunu kaybetse bile, felsefecilerin bunu mutlaka taşıması ve kutup yıldızı gibi arayanlara yön göstermesi gerekir. Bu çalışma da böyle bir umudun meyvesi olarak okuyucuya sunulmuş bulunmaktadır.